

Hristiyanlık'ta uygulandığı şekliyle iki ayrı ruhban sınıfı veya kavramı mevcuttur. Manastırlarda uzlet hayatı yaşayan ve keşiş diye isimlendirilen ruhbandan ayrı olarak kiliselerde görev yapan rahipler veya papazlar hristiyan cemaati adına hareket eden din görevlisi sıfatıyla ibadeti yönetme, dinî konular hakkında insanları bilgilendirme ve kutsal metni yorumlama yetkisine sahiptir. Bir cemaat adına bilhassa sunak ve kurban ritüeliyle bağlantılı biçimde görev yapan din adamı (rahip) kavramı başka dinlerde de mevcut olup Hristiyanlık'taki rahiplik uygulaması esasen yahudi geleneğinde mâbed ritüeliyle görevli olan din adamı uygulamasına (kohenlik) dayanır.

"Din adamı" mânasında rahip bazı dinlerde tevarüs, bazılarında seçme / seçilme veya görevlendirme yoluyla belirlenmiştir. Rahiplerin tevarüsle belirlendiği geleneklerde (Yahudilik, Zerdüştlük, Brahmanizm) bunların evlenmesi gerekli görülmüş ve bu sınıf umumiyetle belli bir isim veya soyadı taşımıştır (kohen, khoury, destur vb.). Hristiyanlık'ta olduğu gibi seçilme yoluyla elde edilen rahiplikte ise bekârlık esas olsa da (Roma Katolik kilisesi) bekârlığın zorunlu olmadığı uygulamalar da mevcuttur (Doğu hristiyan kiliseleri). Birçok gelenekte (yahudi, hristiyan, Hindu, Budist, Taoist, Zerdüş) rahiplik modern döneme kadar büyük ölçüde erkeklerle sınırlı bir uygulama olmuş, kadınlar ise mâbede bağlı yardımcı roller üstlenmiştir. Bununla birlikte Afrika kabilelerinde, Şinto dininde, eski Yunan ve Roma dinlerinde, pagan Kuzey Avrupa geleneklerinde cemaatin dinî lideri konumundaki rahibelere rastlamak mümkündür.

Yahudi geleneğinde Kudüs Mâbedi'ne bağlı olarak faaliyet gösteren ve Levi oğlu Hârun soyundan gelen kohenler, kurban kültürünü icra etmenin yanı sıra dinî ve hukukî konularda eğitmenlik, hâkimlik ve yöneticilik görevlerinde bulunmuş, bazı durumlarda kehanet ve tedavi işleriyle ilgilenmiştir. Hristiyanlık'ta da yahudilerden oluşan ve kendilerini "yenilenmiş İsrâil" olarak gören ilk hristiyanlar aynı mâbedde kohenliği kabul ederek ibadet etmiştir. Yeni bir hristiyan kohenliği fikri ise mâbedin yıkılmasından sonra yahudi soyundan gelmeyen hristiyanların çoğalmasıyla birlikte ortaya çıkmıştır. Milâttan sonra II. yüzyılın başlarından itibaren Evhristiya sakramenti (Komünyon ya da ekmek ve şarap âyini) kurban kültürünün, yeni İsrâil konumundaki hristiyan kilisesiyle kilise yöneticileri de mâbed ve kohenlik sistemi-

nin unsurları olarak görülmeye başlanmıştır.

Yeni Ahid'de "hristiyan cemaatinin yönetici ve ileri gelenleri" mânasında Grekçe episkopos (denetleyici), presbuteros (ihtiyar) ve diakonos (hizmetçi) kelimeleri bazan birbirinin yerine kullanılmıştır (Resullerin İşleri, 14/23; 20/17, 28; Timoteos'a Birinci Mektup, 3/10). Daha sonraki dönemlerde gelişen kilise hiyerarşisinde en başta yönetici ve denetleyici konumundaki piskoposlar (episkopos), onun altında âyini yürüten kıdemli din görevlisi durumundaki presbiterler yahut kıdemli papazlar (presbuteros), en altta ise hizmetçi konumundaki diakonlar veya papaz yardımcılar (diakonos) yer almıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Tâcû'l-'arûs, "rhh" md.; Taberî, *Câmi'u'l-be-yân*, VI, 114-115; XIII, 238-241; Zemahşerî, *el-Keşşâf* (nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcûd), Riyad 1418/1998, II, 281-283; III, 34-36; VI, 52-53; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihü'l-gayb*, XII, 66-71; XVI, 37, 41-42; XXIX, 245-246; İbnü'l-Arabî, *Fusûsu'l-hikem* (trc. ve şerh Ekrem Demirli), İstanbul 2006, s. 97-98; Ebû'l-Fidâ İbn Kesir, *Tefsîrû'l-Kur'ânî'l-'azîm*, Beyrut 1385/1966, III, 158-159; IV, 77; VIII, 54; Elmalılı, *Hak Dini*, II, 1292-1297; IV, 317; W. G. Oxtoby, "Priesthood: An Overview", *ER*, XI, 528-534; B. A. Levine, "Priesthood: Jewish Priesthood", *a.e.*, XI, 534-536; J. J. Hughes, "Priesthood: Christian Priesthood", *a.e.*, XI, 536-539; "Priest", "Priesthood", *Catholic Encyclopedia* (<http://www.newadvent.org/cathen/index.html>).

SALİME LEYLA GÜRKAN

RÛHÎ-İ BAĞDÂDÎ

(روحی بغدادی)

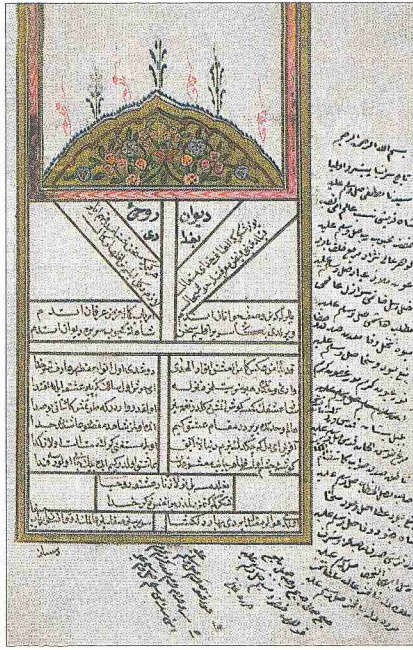
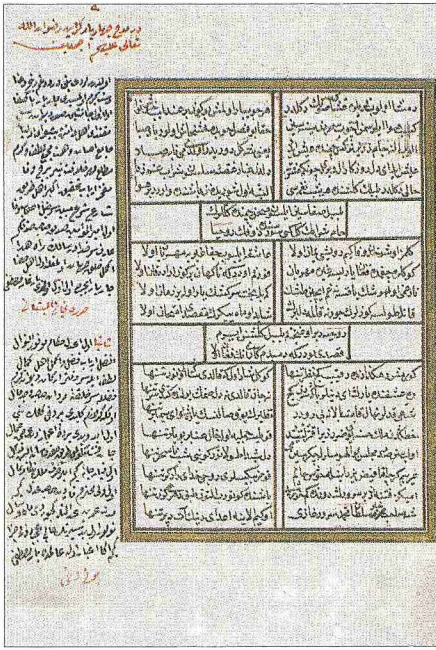
(ö. 1014/1605-1606)

Daha çok terkibibendiyle tanınan
divan şairi.

Adı Osman olup Bağdat'ta doğdu. Bağdâdî nisbesi kendisine "Rûhî" mahlasıyla şiir yazan on kadar şairden ayırmak için sonradan verilmiştir. Yakın arkadaşı, tezkire sahibi Ahdî'nin verdiği bilgiye göre babası, Ayas Paşa maiyetinde Kanûnî Sultan Süleyman'ın ordularıyla Bağdat'a giderek orada yerleşen Rumelili bir sipahi idi. Buna göre *Mecmûa-i Terâcim*'de onun 941'de (1534) doğduğunun kaydedilmesi (Mehmed Tevfik, vr. 21^a) şüphe ile karşılanmalıdır. Şiirlerinden, bir dönem için baba mesleğini seçip sipahilik yaptığı ve askerlik mesleğinde ilerleyerek kendisine bir kasabanın dirliğinin verildiği anlaşılmaktadır (Tanyaş, s. 14). Bağdat valisi olan paşalara sunduğu kasideleri bu döneme ait olmalıdır. Serâzat bir ruha sahip olan Rûhî as-

kerî görevlerden ayrılınca diyar diyar dolaşarak meşrebine uygun ortamlar aradı, ancak hiçbir yerde yerleşemedi. Bu yıllarda şairlik yeteneği farklı tecrübe ve duyularla gelişti, şiirinin konuları arasında sosyal hayat ve eleştiri önemli bir yere sahip oldu, tasavvuf alanında da ilerledi. Esrar Dede, Rûhî'nin Mevlevî olduğunu, seyahati sevdiğini, İstanbul'a giderek bir müddet Galata Mevlevîhânesi'nde kaldığını, daha sonra Konya'da Mevlânâ Türbesi'ni ziyaret edip Hicaz'a ve Şam'a gittiğini yazmaktadır. Onun bu seyahatlerinde Anadolu şehirleriyle İstanbul önemli bir yer tutar. Bunun sebebi babasının buralarda bulunmuş olması yanında Osmanlı ülkesinde şairlerin gördüğü itibar olmalıdır. Ancak gezdiği yerlerde umduğunu bulamadığı şiirlerinden anlaşılmaktadır. Kendi ifadesine göre devlet ve sanat büyükleriyle tanışmak, onlara hizmet etmek, takdirlerini kazanmak için Nəcəf, Kerbelâ, Dimaşk ve Erzurum'u dolaştı. Şiirlerinde, dolaştığı yerlerde karşılaştığı riyakâr insanlardan, rüşvet yolunu tutan kadılardan, mürüvetsiz beylerden ve kendi talihinden sık sık şikâyetle bulundu. 1602-1604 yılları arasında Şam kadısı olan Azmîzâde Mustafa Hâletî'nin himayesini kazandı. Rûhî kalendarane bir hayatı çeşitli zorluklar içinde geçirerek Şam'da vefat etti. Ölümüne Bu-hûrîzâde Mustafa İtrî Efendi, "Gitti Rûhî adem iklimine âh" mısraını (1014) tarih düşürmüştür.

Vahdet-i vücûd anlayışını benimseyen Rûhî tasavvufu şiirine bir malzeme olarak kullanan kalender, hoş edalı, derviş gönüllü bir şairdir. Divanındaki ifadelerine dayanarak onu Mevlevî, Bektaşî ve Hurûfî sayanlar olmuşsa da bir tarıkata intisap ettiği bilinmemektedir. Rûhî'ye göre asıl hünere hayatta "rengîn-edâ" sahibi olabilmektir. Bilhassa şiir ve şair hakkında gazellerinde sık sık tanımlamalar yaparken nazımda sözün kudretini ön planda tutar. Ona göre kelimeler cansız birer varlık, sevgiyi anlatmak için en güçlü vasıta olan şiir bir sihir, şair ise bunlara can veren bir sihirbazdır. Nüktedan, gerçekten sanatkar ve kudretli bir şair olan Rûhî bu özelliklerine mukabil şiirinde asla büyüklük taslamamıştır. Onun mısralarında samimilik, sadelik ve lirizm hâkimdir. Okuyucuya pürüzsüz, konuşma diline yakın bir ifadeyle meramını kolayca anlatmış, özellikle toplumun aksayan yönlerini çok iyi teşhis etmiş, çağının kusurlarını, insanların mal mülk hırsını iğneleyici bir üslûpla ortaya koymuştur. Arapça ve Farsça'yı şiir yazabilecek derecede bilmesine rağmen dil ve

Rûhî-i Bağdâdî divanının ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Nâfiz Paşa, nr. 902)

anlatımında sadeliği tercih edip külfetli sözlerden kaçınmıştır. İçtenlik ve lirizmin hâkim olduğu gazellerinde rindane bir üslup vardır. Çoğunlukla aruz vezninin düz kalıplarını tercih eder ve bunları hatırası kullanır. Şiirlerinde en çok oğlu Fazlî ile de dost olduğu bilinen hemşehri Fuzûlî'nin etkisi ve aynı coğrafyada kendisiyle benzer bir hayatı yaşayan Fuzûlî'ye bağlılığı hissedilir. Öte yandan Hurûfî şairi Nesîmî'yi hem meşrep hem söyleyiş yönünden önemsendiği görülür.

Rûhî'nin günümüze ulaşan eseri *Külliyyât-ı Eş'âr-ı Rûhî-i Bağdâdî* adıyla 1287'de (1870) İstanbul'da basılan divanıdır. Ancak burada kaside, tarih ve gazelleri eksiktir. Divanın ilmî neşrini gerçekleştiren Coşkun Ak (bk. bibl.) çeşitli nüshalar üzerinde yaptığı inceleme sonunda şaire ait ikisi manzum mektup olmak üzere kırk kaside, değişik kişiler için yazılmış altı mersiye, bir terkihibend, bir terciibend, üç muşşer, iki müsemmen, yedi müseddes, bir muhammes, doksan dört tarih, iki murabba, üç değişik beyitli manzume, bir muamma, sekiz gazelin tahmisi, 1115 gazel, yirmi sekiz rubâî, yirmi altı kıta ve padişahı öven dokuz beyitlik bir manzume tesbit etmiştir. Rûhî'nin ölümsüz eseri hiç şüphesiz terkihibendidir. Hayatının sonlarına doğru yazdığı anlaşılan, Hâkim Meh-

med Efendi, Cevrî, Sâmî, Fehîm, Sünbülzâde Vehbî, Abdî, Râşid Efendi, Şeyh Galib, Leylâ Hanım, Ziyâ Paşa, Kâzım Paşa ve Muallim Nâci gibi pek çok şairin nazîre yazdığı ve bazılarıyla birlikte basıldığı (İstanbul 1304) terkihibend sahasında eşsiz kabul edilmektedir. Rûhî'nin tenkitçi ve alaycı yönünü gözler önüne seren on yedi bentlik bu eserde şair gerçek dervişlere karşılık riyakâr, kalpleri paslı, imanı zayıf kişilerden de bahsetmiş, cömert geçinen, ellerinden bir dirhemi alınca kıyametler koparanlara çatmış, daima mihnet ve meşakkat içinde bulunan rindlerin hali için Allah'a serzenişte bulunmuştur. Ayrıca felekten şikâyet ederek dünyanın fâniliğini anlatmış, paranın gücünü, insanların paraya esir oluşunu dile getirip mürvetsiz kişilerden ihsan bekleyenlere, hırs ve tamah sahibi kişilere, şan ve şöhrat düşkünlerine, âlim geçinen cahillere, sah-te müridlere çatarak dünyada değer verilen boş şeylere lânet yağdırmıştır. Terkihibend, onun bizzat gözlem ve tecrübelerini aktarmak bakımından önemli olduğu gibi XVI. yüzyıl toplumunun aksayan yönlerini göstermesi bakımından da değerli bir belge niteliğindedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Bağdatlı Rûhî Divânı - Karşılaştırmalı Metin (haz. Coşkun Ak), Bursa 2001, I-II; Ahdi, *Gülşen-i Şuarâ*, Millet Ktp., Ali Emîrî, Tarih, nr. 774, vr. 99;

Beyânî, *Tezkire*, İÜ Ktp., TY, nr. 2568, vr. 36^b; Kafzâde Fâizî, *Zübdetü'l-eş'âr*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2726, vr. 67^a; Esrâr Dede, *Tezkire*, Millet Ktp., Ali Emîrî, nr. 756, vr. 160; Gibb, *HOP*, III, 186; Şehâbeddin Süleyman, *Târîh-i Edebiyyât-ı Osmâniyye*, İstanbul 1328, s. 124-134; *Sicill-i Osmânî*, II, 421; *Osmanlı Müellifleri*, II, 182-183; Mehmed Tefvîk [Mesnevihan], *Mecmûa-i Terâcîm*, İÜ Ktp., TY, nr. 192, vr. 21^a; TYDK, II, 223; Vasfi Mahir Kocatürk, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1964, s. 388-392; Coşkun Ak, *Bağdatlı Rûhî: Hayatı, San'atı, Eseri ve Bütün Şiirlerinin İncelenmesi* (doçentlik tezi, 1982), Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fak.; Sabri F. Ülgener, *Zihniyet, Aydınlar ve İzm'ler*, Ankara 1983, s. 28-38; Hamza Tanyaş, *Bağdatlı Ruhi ve Ziya Paşa: Terkibi Bentler ve Terci-i Bent*, Ankara 1995, s. 10-18; Cemal Kurnaz, "Çağının Cesur Bir Tanığı: Bağdatlı Ruhi", *TKA*, XXXII/1-2 (1994), s. 263-282; İdris Kadioğlu, "Bağdatlı Ruhi'nin Terki-i Bendinde Sosyal Gerçekler ve Tenkit", *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, II/4, Diyarbakır 2004, s. 205-234; Nihat Öztoprak, "Ruhi'nin Şiir Anlayışı", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, sy. 12, İstanbul 2005, s. 101-136; İ. Hakkı Aksoyak, "Gelibolulu Mustafa Âlî'nin Bağdatlı Rûhî'ye Etkisi", *Billig*, sy. 33, Ankara 2005, s. 137-147; Abdül-baki Gölpınarlı, "Ruhi-i Bağdâdî", *AA*, IV, 1370-1373; Halil Erdoğan Cengiz, "Rûhî", *TDEA*, VII, 354-356.

COŞKUN AK

RÛHÎ ÇELEBİ

(ö. 928/1522)

Osmanlı tarihçisi, şair ve ilim adamı.

Fahreddin er-Râzî'nin soyundan geldiği belirtilir. Şeyhülislâm Zenbillî Ali Efendi'nin beş oğlundan biri olup Muhyiddin Mehmed Şah'ın küçüğüdür. Kaynaklarda Mevlânâ Fâzıl, Fâzıl Çelebi ve Rûhî olarak da geçmektedir. Asıl adı Fâzıl, mahlası Rûhî olmalıdır. Rûhî Çelebi tahsilini kısa sürede tamamladıktan sonra müderris olarak görevlendirildi. Bu arada hac farzasını yerine getirdi. Çok genç yaşta Sultan II. Bayezid'in ve Osmanlı devlet adamlarının dikkatini çekti. 909-917 (1503-1511) yıllarına ait in'âmat kayıtlarında "müşâhrehorân" içinde zikredilen şairler arasında adı geçen Rûhî'nin Rûhî Çelebi ile aynı kişi olup olmadığı konusunda bir açıklık yoktur (Erünsal, sy. 10-11 [1981], s. 306-336). Onun bir süre müderrislik yaptıktan sonra Dîvân-ı Hümayun'da kâtip sıfatıyla çalışmaya başladığı belirtilmektedir. Tarihinde müşahedelerine dayanan ayrıntılı bilgiler, Rûhî Çelebi'nin "küçük kıyamet" diye nitelendirilen 915 (1509) İstanbul depreminden hemen sonra II. Bayezid ile Edirne'ye gittiğini göstermektedir. Latîfî'ye göre Rodos adasının fethi sırasında (928/1522) İstanbul'da vefat etti ve Zeyrek Yokuşu'nda babası